

ЕЛЕКТРИФІКАЦІЯ ТА АВТОМАТИЗАЦІЯ ГІРНИЧИХ РОБІТ

УДК 621.311:621.317.613:621.316.935:621.316.923.5

МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ РОБОТИ СТРУМООБМЕЖУВАЛЬНИХ ПРИСТРОЇВ ЗА СХЕМОЮ РЕАКТОР–ЗАПОБІЖНИК

*В.П. Розен, А.І. Соловей, кандидати технічних наук,
Д.Є. Момот, інж., В.А. Побігійло, асп. (НТУУ “КПІ”)*

Разработана математическая модель работы токоограничивающих приборов по схеме реактор–предохранитель, позволяющей ограничивать ток короткого замыкания и уменьшать потребление активной мощности.

Вступ

Ріст рівнів струмів короткого замикання (КЗ) висуває підвищені вимоги до електродинамічної і термічної стійкості елементів електротехнічних пристроїв енергетичних і виробничих систем, а також до комутаційної здатності електричних апаратів. В останні роки набули актуальності питання впливу струмів КЗ не тільки на тверді шини, кабелі та електричні апарати, але й на генератори, силові трансформатори і гнучкі провідники розподільних пристроїв.

З метою зменшення впливу струмів КЗ на електроустаткування використовуються різні методи і засоби їх обмеження. З урахуванням специфіки розвитку об'єднаних енергосистем, необхідності забезпечення стійкості та надійності їх роботи, а також техніко-економічних характеристик розробляються і досліджуються принципово нові засоби, які дозволяють обмежувати на тільки величину струму КЗ, але і його тривалість. Розв'язання зазначеної задачі можливе шляхом:

підвищення швидкодії традиційної комутаційної апаратури;

створення і використання нових швидкодіючих комутаційних апаратів, здатних безінерційно, тобто протягом першого напівперіоду, обмежити і відключити струм КЗ;

використання безінерційних та інерційних струмообмежувальних пристроїв.

Постановка задачі

Можливі різні схеми включення обмежувачів ударного струму, які відрізняються різними способами включення одинарних і здвоєних реакторів, що дозволяє ліквідувати втрати потужності і напруги в реакторах під час

робочих режимів (рис. 1). Для зменшення споживання електричної енергії пропонується шунтування реакторів запобіжником.

Розглянемо один з можливих варіантів застосування струмообмежувальних пристроїв – схему комбінованого включення реактор–запобіжник. У робочому режимі реактор знаходиться в режимі чекання. В момент протікання струму КЗ плавка вставка перегорє і реактор обмежує струм КЗ. Такий варіант використання обмежувачів струму КЗ має значну перевагу – зниження реактивної складової в мережі.

Математична модель

Моделювання роботи плавкої вставки, яка шунтує реактор, здійснюється за такою розрахунковою схемою (рис. 1):

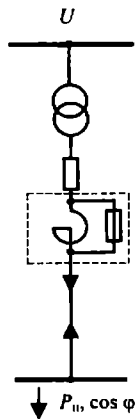

Рис. 1. Розрахункова схема реактор–запобіжник

Для розрахунку вибираємо однофазну схему, вважаючи струм КЗ симетричним трифазним.

Миттєве значення напруги визначається за формулою

$$u = U\sqrt{2} \cdot \sin\omega t. \quad (1)$$

Опори елементів розрахункової схеми визначасмо за такими залежностями:

опір трансформатора дорівнює

$$r_{\text{тр}} = \frac{\Delta P_{\text{мін}} U_{\text{н}}^2}{S_{\text{тр}}^2}, \quad (2)$$

$$x_{\text{тр}} = \frac{u_{\text{н}} U_{\text{н}}^2}{100 S_{\text{тр}} 10^{-3}}, \quad (3)$$

де u_k – напруга КЗ трансформатора; U_n – номінальна напруга вторинної обмотки трансформатора; $S_{\text{тп}}$ – номінальна потужність трансформатора; $\Delta P_{\text{мізі}}$ – втрати при короткому замиканні в трансформаторі.

Опір кабелю (розрахунок виконується для кабелів з алюмінієвими жилами) обчислюється за наближеними залежностями

$$r_k = \frac{j}{S} l; \quad (4)$$

$$x_k = \omega l, \quad (5)$$

де l – довжина кабелю; S – площа перерізу кабелю;

$$r_{\text{тп}} = \frac{U_n^2 \cos \varphi}{P_n 10^{-3}}; \quad (6)$$

$$x_{\text{тп}} = \frac{U_n^2 \cos \varphi \sqrt{1 - \cos^2 \varphi}}{P_n 10^{-3}}, \quad (7)$$

де P_n – активна потужність навантаження; $\cos \varphi$ – коефіцієнт потужності.

Після визначення всіх опорів можна скласти схему заміщення l (рис. 2):

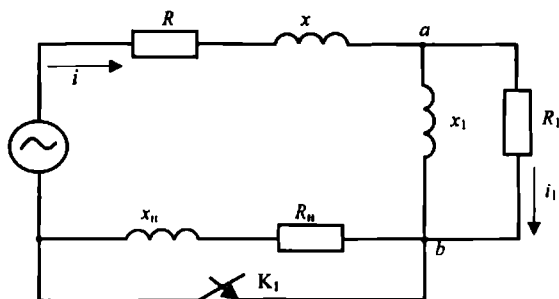

Рис. 2. Схема заміщення l : x_1 – опір реактора; R_1 – опір плавкої вставки; R і x – еквівалентний опір відповідно кабельної лінії і трансформатора; R_n і x_n – опір навантаження відповідно кабельної лінії і трансформатора

Замикання ключа K_1 відповідає трифазному КЗ навантаження.

Розрахуємо значення струмів і напруг до комутації. Найзручніше зробити це, використовуючи комплексний метод розрахунку.

Діюче значення струму розраховується за формулою

$$\dot{I} = \frac{i}{(R + R_n) + j(x + x_n) + \frac{R_1 j x_1}{R_1 + j x_1}}. \quad (8)$$

Миттєве значення струму визначаємо за формулою

$$i = |\dot{I}| \sqrt{2} \sin(\omega t + \varphi), \quad (9)$$

де
$$\varphi = \arctg\left(-\frac{xR_1^2 + xx_1^2 + R_1^2 x_1}{(R_1^2 + x_1^2)(R + R_n) + R_1 x_1^2}\right).$$
 (10)

За формулою “чужого” опору

$$j_1 = j \frac{jx_1}{R_1 + jx_1}. \quad (11)$$

Миттєве значення струму дорівнює

$$i_1 = |j_1| \sqrt{2} \sin(\omega t + \varphi + \varphi_1), \quad (12)$$

де $\varphi_1 = \arctg \frac{R_1}{x_1}$. (13)

Аналогічно визначаємо струм через реактор:

$$j_2 = j \frac{jR_1}{R_1 + jx_1}. \quad (14)$$

Миттєве значення струму

$$i_2 = |j_2| \sqrt{2} \sin(\omega t + \varphi + \varphi_2), \quad (15)$$

де $\varphi_2 = \arctg\left(-\frac{x_1}{R_1}\right)$. (16)

Напругу на плавкій вставці визначаємо за формулою

$$\dot{U}_{ab} = R_1 j_1, \quad (17)$$

або переходячи до миттєвого значення напруги:

$$u_{ab} = R_1 |j_1| \sqrt{2} \sin(\omega t + \varphi + \varphi_1). \quad (18)$$

Припустимо, що ключ K_1 замикається. Тоді, відповідно до законів комутації

$$i(t_0) = i(t_0 - 0); \quad (19)$$

$$i_2(t_0) = i_2(t_0 - 0), \quad (20)$$

де t_0 – момент комутації, що задається в процесі розрахункового експерименту.

Розрахована схема описується системою диференціальних рівнянь, отриманих на основі законів Кірхгофа:

$$\begin{cases} i = i_1 + i_2 \\ iR + \frac{x}{\omega} \frac{di}{dt} + i_1 R_1 = U \sqrt{2} \cdot \sin \omega t \\ \frac{x_1}{\omega} \frac{di_2}{dt} = R_1 i_1. \end{cases} \quad (21)$$

Виразивши $i_2 = i - i_1$, одержимо

$$\begin{cases} \frac{x}{\omega} \frac{di}{dt} = -iR - i_1 R_1 + U_n \sqrt{2} \cdot \sin \omega t \\ \frac{x_1}{\omega} \left(\frac{di}{dt} - \frac{di_1}{dt} \right) = R_1 i_1. \end{cases} \quad (22)$$

Привівши систему до нормальної формули, отримаємо

$$\begin{cases} \frac{di}{dt} = -i \frac{R\omega}{x} - i_1 \frac{R_1 \omega}{x} + \frac{U_n \sqrt{2} \omega}{x} \cdot \sin \omega t \\ \frac{di_1}{dt} = -i \frac{R\omega}{x} - i_1 R_1 \omega \left(\frac{1}{x_1} + \frac{1}{x} \right) + \frac{U_n \sqrt{2} \cdot \omega}{x} \sin \omega. \end{cases} \quad (23)$$

Струм i_2 визначаємо як $i_2 = i - i_1$, а $u_{ab} = R_1 i_1$.

Оскільки опір плавкої вставки R_1 залежить від струму i_1 , що протікає через неї і дорівнює

$$R_1(i_1) = R_{10}(1 + a|i_1|), \quad (24)$$

де R_{10} і a – сталі, то одержимо нелінійну систему диференціальних рівнянь 2-го порядку.

Для числового розв'язання системи використаємо метод Рунге–Кутта 4-го порядку.

Подамо розрахункові формули для системи $\dot{x} = f(x, t)$ у векторному записі:

$$x_{n+1} = x_n + hF(x_n, t_n, h), \quad (25)$$

$$\text{де } \begin{cases} F(x_n, t_n, h) = \frac{1}{6} [k_1 + 2k_2 + 2k_3 + k_4] \\ k_1 = f(x_n, t_n) \\ k_2 = f(x_n + \frac{h}{2} k_1, t_n + \frac{h}{2}) \\ k_3 = f(x_n + \frac{h}{2} k_2, t_n + \frac{h}{2}) \\ k_4 = f(x_n + h k_3, t_n + h); \end{cases} \quad (26)$$

h – крок інтегрування; k – розрахункові коефіцієнти.

Спочатку обчислюється коефіцієнт k_1 для x_n . Використовуючи це значення, просуваємося на півкроку $\frac{h}{2}$ вперед і одержуємо для цього моменту новий коефіцієнт k_2 . Використовуючи коефіцієнт k_2 , знову просуваємося на півкроку вперед від тієї ж точки (x_n, t_n) і обчислюємо коефіцієнт k_3 . Потім

робимо повний крок уперед від (x_n, t_n) і обчислюємо коефіцієнт k_4 . Отримані коефіцієнти розташовуємо за важливістю.

Подібним чином обчислення проводяться до того моменту, коли вставка розплавиться. Щоб визначити момент плавлення вставки, розглянемо для неї баланс тепла. До моменту часу t вставка одержує $\int_0^t i_1^2 R_1(i_1) dt$ джоулева тепла; частина тепла йде на нагрівання вставки та її плавлення, а частина розсіюється в навколишнє середовище. Отже, момент плавлення вставки t визначається зі співвідношення:

$$\int_0^{t_{\text{пл}}} i_1^2 R_1(i_1) dt = Q\xi, \quad (27)$$

де Q – кількість теплоти, необхідна для того, щоб вставка розплавилася; ξ – коефіцієнт, що враховує теплообмін вставки з навколишнім середовищем, при розрахунку приймаємо $\xi = 1,2$.

Кількість теплоти Q визначається за формулою

$$Q = C_p m (T_{\text{пл}} - T_0) + \lambda m, \quad (28)$$

де C_p – питома теплоємність вставки; m – маса вставки; λ – питома теплота плавлення вставки; $T_{\text{пл}}$, T_0 – відповідно температура плавлення і початкова температура вставки.

Для обчислення інтеграла (27) використовується метод трапеції. Елементарний крок обчислення виглядає так:

$$\int_{t_{i-1}}^{t_i} i_1^2(\tau) R_1(i_1) d\tau = \frac{h}{2} [i_1^2(t_i) R_1(i_1(t_i)) + i_1^2(t_{i-1}) R_1(i_1(t_{i-1}))]. \quad (29)$$

Слід зауважити, що внаслідок практично рівномірного виділення тепла по всьому об'єму вставки виключається можливість виникнення дуги в процесі плавлення.

Діючі значення струмів і напруг розраховувалися за формулами

$$I_g = \sqrt{\frac{1}{T} \int_i^{i+T} i(\tau) d\tau}, \quad (30)$$

$$U_g = \sqrt{\frac{1}{T} \int_i^{i+T} U(\tau) d\tau}, \quad (31)$$

де i , u – миттєві значення напруги і відповідного струму; $T = \frac{2\pi}{\omega}$ – період коливання джерела живлення.

Інтегрування здійснювалося також за формулою трапеції.

Розглянемо післякомутаційний режим, який починається в момент, коли плавка вставка розплавилась. Цей момент відповідає розмиканню ключа K_2 на схемі заміщення 2 (рис. 3).

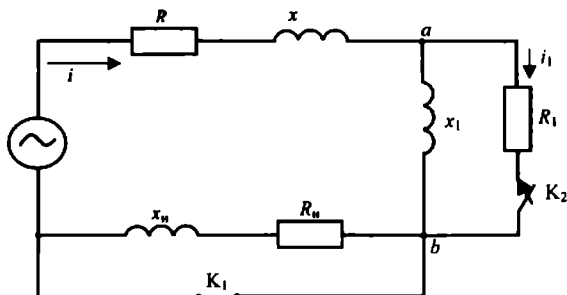

Рис. 3. Схема заміщення 2.

Якщо розмикання ключа відбувається в момент часу $t_1 = t_{пл}$, то відповідно до законів комутації матимемо такі початкові умови:

$$i(t_1) = i(t_1 - 0); \quad (32)$$

$$i_2(t_1) = i_2(t_1 - 0); \quad (33)$$

$$i = i_2. \quad (34)$$

Таким чином, ми маємо контур першого порядку, описуваний диференціальним рівнянням

$$\frac{x + x}{\omega} \frac{di}{dt} + i_1 R_1 = U \sqrt{2} \sin \omega t. \quad (35)$$

Позначимо $L = \frac{x}{\omega}$. Загальний розв'язок відповідного однорідного рівняння має такий вигляд:

$$i_{o.o.} = C_1 e^{-\frac{R_1}{L} t}, \quad (36)$$

де C_1 – довільна константа.

Знайдемо частинний розв'язок неоднорідного рівняння:

$$i_{ч.н.} = A \sin \omega t + B \cos \omega t. \quad (37)$$

Підставляючи (37) у початкове диференціальне рівняння, одержимо:

$$L A \omega \cos \omega t - L B \omega \sin \omega t + R A \sin \omega t + R B \cos \omega t = U \sqrt{2} \cdot \sin \omega t. \quad (38)$$

Прирівнюючи коефіцієнти при косинусах і синусах, одержимо систему для визначення невизначених коефіцієнтів:

$$\begin{cases} LA\omega + RB = 0 \\ RA - LB\omega = U_n\sqrt{2} \end{cases}, \quad (39)$$

звідки

$$\begin{cases} A = \frac{RU_n\sqrt{2}}{R^2 + (x + x_1)^2} \\ B = -\frac{U_n(x + x_1)\sqrt{2}}{R^2 + (x + x_1)^2} \end{cases}. \quad (40)$$

Тоді

$$\begin{aligned} i &= c_1 e^{-\frac{R}{L}t} + U_n\sqrt{2} \left(\frac{R}{R^2 + (x + x_1)^2} \sin\omega t - \frac{x}{R^2 + (x + x_1)^2} \cos\omega t \right) = \\ &= c_1 e^{-\frac{R}{L}t} + \frac{U_n\sqrt{2}}{\sqrt{R^2 + (x + x_1)^2}} \sin(\omega t - \varphi_3), \end{aligned} \quad (41)$$

$$\text{де } \varphi_3 = \arctg \frac{x}{R}. \quad (42)$$

Визначимо значення константи C_1 виходячи з початкових умов:

$$C_1 = (i(t_1 - 0) - \frac{U_n\sqrt{2}}{\sqrt{R^2 + (x + x_1)^2}} \sin(\omega t_1 - \varphi_3)) / e^{-\frac{R}{L}t_1}. \quad (43)$$

Остаточно маємо:

$$i = [(i(t_1 - 0) - \frac{U_n\sqrt{2}}{\sqrt{R^2 + (x + x_1)^2}} \sin(\omega t_1 - \varphi_3)) e^{-\frac{R}{L}(t-t_1)} + \frac{U_n\sqrt{2}}{\sqrt{R^2 + (x + x_1)^2}} \sin(\omega t - \varphi_3)]. \quad (44)$$

Висновки

На сьогоднішній день багато способів обмеження струмів КЗ знаходяться в стадії розроблення і потребують глибокого аналізу і фізико-математичного обґрунтування. Один з таких випадків – шунтування реакторів (комбінований спосіб обмеження струмів КЗ) у нормальних робочих режимах з метою зменшення втрат напруги і потужності. У цьому випадку вагомими є також такі фактори, як зручність експлуатації, підвищення надійності і безперервності електропостачання.

Шунтування реакторів є практично найбільш прийнятним виходом у прагненні проектувальників знайти економічно вигідну границю між зниженням струмів КЗ і доступними значеннями рівня різних видів перенапруги.

1. *Анализ подходов к решению проблемы ограничения токов короткого замыкания в производственных и энергетических системах* / Розен В.П.,

Тарадай В.И., Несен Л.И., Побигайло В.А.; Нац. техн. ун-т Украины «Киев. политехн. ин-т». – Киев, 1999. – 18 с. – Рус. – Деп. в ГНТБ Украины.

2. *Обзор математических моделей* электрической дуги / Розен В.П., Тарадай В.И., Побигайло В.А.; Нац. техн. ун-т Украины «Киев. политехн. ин-т». – Киев, 1999. – 8 с. – Рус. – Деп. в ГНТБ Украины.

УДК 611.313.332.2

СТРУКТУРЫ ПРОПОРЦИОНАЛЬНО-ИНТЕГРАЛЬНЫХ НЕЧЕТКИХ КОНТРОЛЛЕРОВ С ПЕРЕМЕННЫМИ ПАРАМЕТРАМИ ДЛЯ АВТОМАТИЗИРОВАННОГО ЭЛЕКТРОПРИВОДА

А.В. Чермалых, канд. техн. наук, В.В. Кузнецов, асп. (НТУУ «КПИ»)

Наведено структури нелінійних нечітких контролерів для автоматизованого електроприводу, отримані в результаті використання різних методів дефазифікації у визначенні керуючого впливу, які мають змінний коефіцієнт підсилення, що залежить від величини та знаку вхідних змінних контролера.

Введение

Несмотря на то, что нечеткая технология управления уже нашла практическое применение, основы теории таких систем находятся еще в стадии развития. Целью настоящей статьи является аналитический анализ структур простых нечетких контроллеров (фаззи-контроллеров), использующих различные методы формирования управляющих воздействий.

Используя преимущества аналитического анализа, авторы выполнили теоретические исследования для определения адекватности известных методов дефазификации в контексте нечеткого управления с целью сравнения динамических и статических (включая локальную стабильность в точке равновесия) характеристик нечетких контроллеров. Нечеткие контроллеры в этом анализе рассматриваются как нелинейные, адаптивные. Их конфигурация включает два входных и три выходных нечетких набора, четыре правила управления и четыре метода вывода управляющего сигнала (R_M, R_L, R_{DP}, R_{BP}). Нечеткие контроллеры наиболее эффективно могут применяться для автоматизированного управления скоростью или положением электропривода переменного тока, имеющего сложную структуру с переменными параметрами и нелинейными звеньями [1].